

Semiperiferisen Suomen taloudellinen ja poliittinen kehitys

KARI NYSSÖLÄ

ABSTRACT:

Economic and Political Development of the Semi-Peripheral Finland

The article deals with the Finnish development in the world economy from the world system perspective. The examination focuses on the semi-peripheral stage and its reflections in the political structure. Until the 1920's Finland remained an agrarian and peripheral country but then, in the 1930's, it transformed into a semi-periphery. In the 1960's and 1970's, Finland went through a deep economic and social change which eventually led, by the turn of the 1990's at the latest, to a transition into the core. The semi-peripheral stage was connected to the unstable political life in Finland. In that era, the Social Democratic Party (SDP) led a victorious struggle against other antisystemic (nationalist and communist) movements and finally against the Agrarian League (the current Centre Party). Since the late 1960's, SDP reached almost a hegemonic position in Finnish political life for about the next three decades. Together with strong presidential power, the SDP hegemony stabilized the Finnish political life and promoted the transformation from the semi-periphery to the core.

Johdanto

Artikkelissa tarkastellaan Suomen aseman kehitystä maailmantaloudessa maailmanjärjestelmänäkökulmasta. Suomea käsitellään erityisesti historiallisena semiperiferiamaana, joka on jäänyt kehittyneimpien ydinmaiden ja vähiten kehittyneiden periferiamaiden väliin ja noussut sieltä lopulta maailmantalouden ydinmaaksi. Semiperiferisyys kytkeytyy maailmantalouden hegemoniakamppailujen sekä antisysteemisten liikkeiden kautta myös poliittiseen kehitykseen. Tarkastelu keskittyy näin taloudellisten ja poliittisten rakenteiden muutoksiin sekä niiden vuorovaikutukseen semiperiferisessä Suomessa.

Artikkelin aihepiiri on kiinnostava kahdesta syystä. Ensinnäkin 1970-luvun alussa esille nousset maailmanjärjestelmänäkökulma on ollut varsin vähän esillä kotimaisessa yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa. Toiseksi, vaikka Suomen taloushistoriasta ja maamme asemasta maailmantaloudessa on tehty

kattavia yleisesityksiä (esim. Kuisma 2009; Pihkala 2001), niin Suomen taloudellista ja poliittista kehitystä on varsin vähän valotettu semiperiferisyydestä nousevien teemojen kautta.

Immanuel Wallersteinin ja hänen koulukuntansa kehittämä maailmanjärjestelmänalyysi viittaa metodiin, jolla tarkastellaan sosiaalista muutosta (vrt. Goldfrank 2000, 150–151). Jatkossa tästä käytetään ilmaisua maailmanjärjestelmänäkökulma. Siinä perusajatuksena on, että kapitalistinen maailmantalous on integroitunut globaalilla tasolla toimivaksi kokonaisuudeksi, jonka eri osien vuorovaikutus perustuu niiden asemaan järjestelmän työjaossa.

Maailmantalous on näin jakaantunut ytimeen, semiperiferiaan ja periferiaan. Ytimeen on keskittynyt talouden kehittyneintä ja monipuolista tuotantoa, pitkälle jalostettujen tuotteiden valmistusta, korkeaa osaamista sekä korkea palkkataso ja korkeat tuotot. Periferialle puolestaan on luonteen-

omaista painottuminen perustuotantoon ja raaka-aineiden vientiin, yksipuolinen tuotantorakenne, työvoiman matala professionaalinen taso sekä alhainen palkkataso ja matalat tuotot. Semiperiferia sijoittuu suurin piirtein kahden edellä mainitun välimaastoon (Wallerstein 1974; 2002, 18–19, 97.)

Maa- ja maailmanjärjestelmänäkökulmaa pidetään lähtökohdiltaan marxilaisena suuntauksena, joka heijastuu muun muassa ydinvaltioiden imperialistisen kilpailun korostamisena (Goldfrank 2000, 163–164). Tähän liittyvän hegemonia-aseman saavuttaneita kansallisvaltioita olivat Hollanti 1600-luvun puolivälissä, Iso Britannia 1800-luvun puolivälissä ja USA 1900-luvun puolivälissä. Hegemoniajakson ajan kyseiset kansallisvaltiot olivat muita tehokkaampia, ja ne kykenivät päihittämään kilpailijansa kaikilla talouden aloilla. Toisaalta hegemoniamaat menettivät asemansa muun muassa sen vuoksi, että ne eivät enää kyenneet pitämään yllä tehokkuuttaan ja koska niiden sotilasmenot kasvoivat liian suuriksi (Wallerstein 1999, 58–60).

Wallersteinille kapitalistinen maailmantalous on yksi maailmanjärjestelmän muoto, jolla on oma elinkaarensa (Wallerstein 1974, 347; 2005, 16–17). Kapitalistinen maailmantalous syntyi 1500-luvulla Euroopassa ja Wallersteinin ennustuksen mukaan se on lähestymässä elinkaarensa päätöstä (Wallerstein 1974; 1999, 141–155; 2003, 170–171). Wallersteinia on arvosteltu muun muassa siitä, että maailmanjärjestelmänäkökulmassa korostuvat liikaa taloudelliset tekijät, kun taas kulttuuriset tekijät jäävät liian vähäiselle huomiolle. Arvostelua on herättänyt myös kansallisvaltiokeskeisyys sekä maailmantalouden historian liian lyhyt tarkasteluperiodi (Goldfrank 2000, 191–192; Ray 2007, 23). Toisaalta maailmanjärjestelmänäkökulma tarjoaa mahdollisuuden taloudellisten, poliittisten ja sosiaalisten ilmiöiden pitkän aikavälin historialliseen tarkasteluun (Radice 2009, 27) globaalissa viitekehyksessä, mikä perinteisessä tapahtumakeskeisessä historiallisessa tarkastelussa usein jää vähemmälle sijalle.

Tässä artikkelissa tarkastelun keskiössä on talouden ja politiikan välinen vuorovaikutus, joka on säädellyt Suomen vaiheittaista kehittymistä maailmantalouden työnjaossa. Taloudelliseen kehitykseen liittyy varsinkin tuotannon, elinkeinorakenteen sekä ulkomaankaupan rakenteelliset muutokset. Tästä juontuu artikkelin ensimmäinen kysymyksenasettelu: milloin ja millä perustein Suomi muuttui periferiasta semiperiferiaksi ja siitä edelleen ydinmaaksi?

Poliittinen kehitys puolestaan kytkeytyy sisä- ja ulkopoliittisten rakenteiden muutoksiin. Sen kautta piirtyy kehityskulku, jossa sosialidemokraateista – 1900-luvun tärkeästä antisysteemisestä liikkeestä – kasvoi semiperiferisen kauden loppua kohden keskeinen poliittinen voimatekijä yhdessä presidentti Kekkonen kanssa. Näiden kahden voimatekijän yhdistyminen päätti Suomen pitkäksi venyneen semiperiferisyyden. Toinen kysymyksenasettelu onkin, minkälaisissa kytköksissä taloudellinen kehitys ja poliittiset rakenteet ovat olleet toisiinsa Suomeen semiperiferisyyden aikana. Semiperiferialle ominainen poliittisen rakenteen epävakaumus ja sen yhteys taloudellisen kehitykseen kääntyy näin artikkelin keskeiseksi teemaksi.

Semiperiferia käsitteenä

Suomi voidaan maailmanjärjestelmänäkökulmasta määritellä maailmantalouden ydinmaaksi. Tämä tilanne ei ole kuitenkaan kovin tuore. Suomi nousi nykyiseen asemaansa kehittyneimpien talousmaiden rinnalle suurin piirtein 1980-luvulla, myöhemmin kuin esimerkiksi Ruotsi. Tätä ennen Suomi oli varsin pitkään semiperiferinen maa, jota puolestaan edelsivät autonomian ja ruotsinvallan ajan periferiajaksot. Toisaalta myös Suomen periferisiin jaksoihin liittyi semiperiferisiä elementtejä. Näin Suomen kehitys maailmantaloudessa kytkeytyy monella tavoin nimenomaan semiperiferisyyden viitekehukseen. Seuraavassa tarkastellaan lähemmin semiperiferia-käsitteen määrittelyä ja siihen liittyviä ilmiöitä.

Yleismäärittelyn mukaan semiperiferiamailloilla on suunnilleen saman verran ydinmaille ja periferiamaille ominaista tuotantoa ja ne sijoittuvat bruttokansatuotteeltaan suurin piirtein kehittyneiden maiden ja kehitysmaiden väliin (Wallerstein 2005, 28; Worth 2009, 10). Lisäksi semiperiferiamailloille on lähtökohtaisesti ominaista, että ne ovat alisteisia ja riippuvaisia suhteessa ytimeen, mutta toisaalta ne käyttävät hyväkseen periferiaa. Näin ne voivat nousta ytimeen mutta ne voivat myös taantua periferiaan (Wallerstein 2002, 23; 2005, 28–29). Esimerkkejä nykyisistä semiperiferiamaista ovat Etelä-Korea, Brasilia, Intia, Kiina ja Venäjä (Wallerstein 2005, 30; Worth 2009, 11–12).

Semiperiferian käsite osana maailmanjärjestelmänäkökulmaa on nähty ratkaisuksi modernisaatio- ja riippuvaisuusteorioiden ongelmille selittää globa-

lisoituvan maailmantalouden kehityskulkuja. Siinä missä modernisaatioteoriat korostavat yhteiskuntien säännönmukaista kehitystä takapajuisuudesta kohti moderniutta, niin riippuvaisuusteoria puolestaan painottaa globaalin kapitalismin tuottamaa polarisaatioita rikkaiden maiden ja kehitysmaiden välille (Goldfrank 2000, 151, 164; Radice 2010, 26).

Toisen maailmansodan jälkeinen kehitys erityisesti Afrikassa ja Latinalaisessa Amerikassa toivat haasteita kummallekin koulukunnalle. Modernisaatioparadigmaa oli hankala istuttaa kehittyvien maiden ongelmiin kuten korruptioon, rajoitettuun omistusoikeuteen ja alhaiseen koulutustasoon. Vastaavasti riippuvaisuusparadigmaan sopii heikosti erityisesti uudet aasialaiset teollisuusmaat, joissa muun muassa resurssit suunnattiin järkevasti ja joissa toteutettiin onnistuneita yhteiskuntapoliittisia innovaatioita kuten maareformeja ja valikoivaa protektionismia (Radice 2009, 26).

Kuvaamalla semiperiferiamaat pitkälti taloudellisten indikaattoreiden perusteella (esim. bruttokansantuote) ”väliin” jääväksi maaryhmäksi tekee siitä tilastollisen ja empiirisen kategorian. Toisaalta semiperiferisyyteen on liitetty myös teoreettisempia ja käsitteellisempiä sisältöjä. Semiperiferiamaita on esimerkiksi luonnehdittu siten, että ne ovat riippuvaisia teollisuudesta (kuten Aasian NIC-maat). Poliittisesta näkökulmasta niiden valtiolliset rakenteet saattavat olla heikkoja, johon liittyy suurta eriarvoisuutta väestön sisällä, tai niiden väestörakenne on muuttunut tai ne ovat kokemassa nopeaa kaupungistumista (Worth 2009, 11). Väestörakenteen ja kaupungistumisen osalta määritelmä osuu varsin hyvin Suomen 1960- ja 1970-lukujen rakennemuutokseen, jolloin Suomi oli aloittamassa murtautumistaan semiperiferiasta ydinmaaksi.

Semiperiferiamaat voivat toimia kapitalistisen maailmantalouden eräänlaisina paineentasaajina, joihin voi siirtyä ydinmaiden taantuvaa tuotantoa (Wallerstein 2005, 29; Worth 2009, 17). Näin ydinmaat pystyvät keskittymään uusiin ja entistä kehittyneimpiin tuotannonaloihin. Toisaalta globalisaation näkökulmasta semiperiferian käsite on muuttunut entistä vaikeammin määriteltäväksi, koska pääomat voivat virrata entistä vapaammin maasta toiseen (vrt. Worth 2009, 12).

Semiperiferiamaihin liittyy usein poliittista epävakautta ja ne voivat toimia yhteiskunnallisen muutoksen agentteina. Eräs esimerkki on nationalistisen liikkeen synty 1800-luvulla, jonka Wallerstein (1999,

67–68) sijoittaa eurooppalaiseen semiperiferiaan (kuten Itävalta-Unkariin). Chase-Dunnin (1998) näkemysten perusteella, joita Simon (2009) siteeraa, semiperiferisyyteen liittyvää epävakaisuutta voidaan selittää muun muassa sillä, että semiperiferiamaisissa tuotannonalat ovat yhtäältä lähellä ydinalueiden tuotantoa ja toisaalta lähellä periferistä tuotantoa. Tämä jako heijastuu semiperiferiamaiden sisäiseen yhteiskunta- ja luokkarakenteeseen, joka luo jännitteitä sekä mahdollistaa kumouksellisen ja vastakumouksellisen toiminnan. Semiperiferisyyteen liittyy myös pyrkimys päästä irti alikehittyneisyydestä ja järjestää uudelleen suhteet ytimeen ja periferiaan sekä ohut keskiluokka ja taipumus luokkakonflikteihin. Yhdessä nämä tekijät luovat tarpeita vahvalle valtiokoneistolle, mitä ei samassa määrin ilmene ydin- ja periferiamaisissa (Chase-Dunn 1998, 341; Simon 2009, 121–122).

Suomen semiperiferinen asema oli kytköksissä poliittiseen epävakauteen varsinkin kylmän sodan vuosina. Semiperiferisen aseman ja poliittisen epävakauden yhteyksiä on havaittavissa myös esimerkiksi Argentiinassa ja Brasiliassa (Vivares 2009). Yhteistä kyseisten maiden kehitykselle 1950–1970-luvuilla oli ajautuminen USA:n hegemoniseen vaikutuspiiriin, joka johti kummassakin maassa sisäisiin poliittisiin kamppailuihin. Niitä käytiin yhtäältä hajanaisten populistien ja vasemmistolaisvoimien välillä ja toisaalta kehityshakuisten ja konservatiiviliberaalivoimien välillä. Sisäisten jännitteiden kasvaessa tuloksena oli militaristinen, autoritääriinen ja byrokraattinen valtiokehitys (mt., 71). Näihin maihin verrattuna Suomen kehitys on ollut monessa suhteessa erilainen, mutta yhdistävä tekijä on kuitenkin integroituminen supervallan eli Neuvostoliiton etupiiriin, joka heijastui Suomen sisäpolitiikkaan hegemoniakamppailuina ja repivinä eturistiriitoina.

Semiperiferia-käsitteen keskeisenä ongelmana voidaan pitää ristiriitaa, johon usein sisältyy semiperiferioiden taloudellisen ja poliittisen aseman epäsymmetrisyys. Yhtäältä ristiriita ilmenee Kiinan ja Venäjän tapaisilla valtioilla, jotka ovat talouden kehityksen osalta vielä semiperiferisiä mutta kansainvälispoliittisesti vahvoja toimijoita. Toisaalta ristiriitaa ilmenee myös niiden maiden osalta, jotka taloudeltaan kuuluvat ytimeen, mutta jotka ovat sidoksissa voimakkaaseen kansainväliseen valtarakenteeseen ja johon niiden vaikutusmahdollisuudet ovat rajalliset (Worth 2009, 12). Worth käyttää

Strangeen (1988) viitaten ilmaisua ’ytimen periferia’ kuvatessaan tämäntyyppisiä maita.

Ytimen periferia kuvastaa ehkä parhaiten myös Suomen nykyistä asemaa maailmanjärjestelmässä. Vaikka Suomi on Euroopan unionin ja rahaliiton jäsen, niin EU:n sisäiset käytännöt ovat osoittaneet, että päätöksentekovalta on edelleen keskittynyt suurten ja taloudeltaan voimakkaimpien maiden käsiin.

Seuraavassa käydään läpi tarkemmin Suomen historiallista kehittymistä periferisestä asemastaan kohti ydintä. Tarkastelun painopisteenä on Suomen itsenäisyyden ajan taloudellinen kehitys ja siihen liittyvät muutokset poliittisissa rakenteissa. Taloudellisen kehityksen tarkastelua pohjustetaan kuitenkin lyhyesti myös Ruotsin suurvalta-ajan sekä autonomian ajan tarkastelulla.

Kohti semiperiferiaa

Ruotsinvallan aikana Suomen taloudellinen kehitys oli sidoksissa Ruotsin kehitykseen eurooppalaisessa maailmantaloudessa. Wallerstein on tarkastellut Ruotsia (eli siis myös Suomea) entisenä periferia-amaana, joka kuitenkin muuntui 1600-luvun aikana semiperiferiaksi (Wallerstein 1980, 203–222). Ruotsalaisen raudan- ja kuparintuotannon vanavedessä Suomen tervalle ja pielle avautuivat maailmanmarkkinat ja näin Suomelle muotoutui oman roolinsa maailmanlaajuisessa työnjaossa merenkululle keskeisten tuotteiden eli tervan ja pien sekä 1700-luvulta lähtien myös puutavaran ja laivojen tuottajana (Pihkala 2001, 77). Tämä merkitsi samalla pitkän kehityskulun alkua, jonka seurauksena metsäalan tuotteista tuli Suomen vientiteollisuuden kulmakivi aina nykypäiviin asti.

Ruotsin suurvalta-aika osui Hollannin hegemoniseen aikaan maailmantaloudessa (Wallerstein 1980). 1700-luvulla sekä Hollanti että Ruotsi menettivät asemiaan. Ranskan ja Englannin hegemoniakamppailun päätösvaihe käytiin Napoleonin sotien aikana (ks. Wallerstein 1989, 55–126) ja tähän kamppailuun vedettiin mukaan myös Ruotsi ja Venäjä. Tämä oli maailmanjärjestelmänäkökulmasta tiivistetty poliittinen viitekehys tilanteelle, jonka seurauksena Suomi siirtyi Ruotsin provinssista autonomiseksi osaksi Venäjän imperiumia vuonna 1809.

Suomen autonominen asema Venäjän keisarikunnan osana merkitsi sitä, että Suomella oli oma hallinto, itsenäinen valtiotalouden hoito sekä varsin

itsenäinen kauppapoliittinen asema. Oma tullialue loi myös Suomelle edullisen kaupallisen aseman suhteessa emämaahan ja se oli myös tärkeä valtion tulonlähde. Lisäksi 1860-luvulla alkanut talouden liberalisoituminen vahvisti edellytyksiä orastavaan teollistumiseen ja taloudelliseen kehitykseen (Pihkala 2001, 85, 108–109).

Yleisesti ottaen Suomi oli autonomian aikana periferinen maa². Noin neljä viidesosaa väestöstä sai elantonsa alkutuotannosta eli pääasiallisesti maataloudesta vuonna 1860. Vuoteen 1900 mennessä osuus oli edelleen 70 prosenttia (taulukko 1.) Suomi sijoitui tässä suhteessa lähelle Venäjää ja Balkania, joissa maatalousväestön osuus oli noin 70 prosenttia vuosisadan vaihtuessa. Esimerkiksi Isossa Britanniassa vastaava osuus oli alle kymmenen prosenttia, Belgiassa, Sveitsissä ja Hollannissa suunnilleen 20 prosenttia sekä Ranskassa ja Saksassa 30–40 prosenttia (Cameron & Neal 2003, 257). Ruotsissa vastaava osuus oli vuonna 1870 vielä 70 prosenttia laskien vuoteen 1900 mennessä 57 prosenttiin (Hentilä ym. 2002, 188). Suomen suurruhtinaskunta pysyi näin agraarina maana, jossa maatalouden tuottavuus sekä tulot olivat alhaisia. Suomi vei raaka-aineita, ja toisin kuin muissa Pohjoismaissa, Suomessa tapahtui rakenteellista muutosta vasta 1800-luvun loppupuolella (Cameron & Neal 2003, 274).

Suomen integrointi Venäjään teki siitä Suomen suurimman kauppakumppanin tiputtaen Ruotsin marginaaliseen asemaan, josta se lähti nousuun vasta 1900-luvun jälkipuoliskolla. Toisaalta Suomi vahvisti asemiaan myös länsiviennissä. Suomen ja Venäjän tavaravaihto muistutti eräänlaista käänteistä siirtomaasuhdetta, jossa emämaa Venäjältä tuotiin raaka-aineita ja erityisesti viljaa ja jonne Suomi puolestaan vei teollisuustuotteita, varsinkin paperia. Autonomian kauppapolitiikan perusluonteeksi muotoutuikin kahtalainen vientirakenne: länteen vietiin erityisesti raakapuuta ja saharatavaraa ja Venäjälle paperia (Pihkala 2001, 117–119, 127; Kuisma 2009, 132). Vaikka Suomi oli perusluonteeltaan periferinen, niin suhteessa emämaa-Venäjään se muistutti enemmänkin jo semiperiferista aluetta.

Maailmansotien välisenä aikana Suomen ulkomaankaupan suurin muutos oli Venäjän kaupan loppuminen. Tämä oli merkityksellistä, koska Venäjä oli ollut paperiteollisuustuotteiden pääostaja sekä ainoa maa, joka osti muuta kuin puuhun perustuvia teollisuustuotteita. Venäjän markkinoiden sulkeutuminen aiheutti sen, että elintarvikkeiden osalta vien-

Taulukko 1. Työllisyyden rakenne Suomessa 1860–2009¹ valittuina vuosina.

	1860	1900	1913	1938	1950	1960	1970	1980	1990	2000	2009
Alkutuotannon työllisyysosuus	79,1	70,5	66,0	45,9	39,0	34,0	24,3	13,5	8,9	6,2	4,8
Jalostuksen työllisyysosuus	13,7	17,9	18,6	28,7	31,6	31,4	33,9	34,5	30,2	27,5	23,6
Palvelujen työllisyysosuus	7,2	11,6	15,4	25,4	29,5	34,6	41,9	51,6	60,8	66,1	71,1

Lähde: Tilastokeskus 1999; Työpoliittinen aikakauskirja 3/2010, 20 (tilasto-osio).

Taulukko 2. Eräiden maiden bruttokansantuote asukasta kohden 1500–2008 valittuina vuosina (1990 International Geary-Khamis dollars).

	1500	1600	1700	1820	1870	1900	1913	1938	1950	1973	1990	2000	2008
Suomi	453	538	638	781	1 140	1 668	2 111	3 589	4 253	11 085	16 866	19 770	24 344
Saksa	688	791	910	1 077	1 839	2 985	3 648	4 994	3 881	11 966	15 929	18 944	20 801
Ruotsi	651	700	750	819	1 359	2 209	3 073	5 371	6 769	14 018	17 781	20 710	24 409
Iso Britannia	714	974	1 250	1 706	3 190	4 492	4 921	6 266	6 939	12 025	16 430	20 353	23 742
Läntinen Eurooppa (12 maata)	797	906	1 028	1 234	2 080	3 067	3 687	4 833	5 005	12 124	16 797	19 993	22 246
Unkari					1 092	1 682	2 098	2 655	2 480	5 596	6 459	7 132	9 500
Puola					946	1 536	1 739	2 182	2 447	5 340	5 113	7 309	10 160

Lähde: Maddison 2010.

ti yksipuolistui pelkästään voin vientiin, kun taas metsäteollisuustuotteet monipuolistuivat ja hakivat uusia markkinoita lännestä. Paperiteollisuus ohitti sellun ja sanomalehtipaperin vetämänä siitä tuli 40 prosentin osuudella puuteollisuuden suurin vientialana 1930-luvun pulavuosina. Lisäksi aikaisemmin ylivoimaisesti tärkein yksittäinen vientituote eli saharatavara sai rinnalleen vanerin ja osin lankarullat (Pihkala 2001, 163, 165).

Vaikka Suomi oli edelleen maatalousvaltainen maa, niin sillä alkoi olla jo vahva teollinen kivijalka. Teollisuustyöntekijöiden määrä kaksinkertaistui vuosina 1920–1938 noin 117 000:sta lähes 215 000 työntekijään ja jalostuksessa eli pääasiallisesti teollisuudessa toimivien työllisten osuus lähenteli 30 prosenttia (Vahtola 2003, 276; taulukko 1). Suomi ei kuitenkaan harjoittanut määrätietoisesti vahvaa teollistamispolitiikkaa, vaan talouspolitiikan pääsisältönä oli enemmänkin maatalouden kehittäminen (Vahtola 2003, 276). Toisaalta teollisuudella oli kansantalouden kannalta tärkeä merkitys. Vuonna 1938 alkutuotanto (33,4 %), jalostus (29,8 %) ja palveluelinkeinot (36,8 %) edustivatkin kukin suurin piirtein yhtä kolmannesta kansantuotteesta (Tilastokeskus 1999).

Suomi myös vaurastui maailmansotien välisenä aikana. Taulukossa 2 on vertailtu eräiden eurooppa-

laisten maiden asukaskohtaisen bruttokansantuotteen (BKT) kehitystä pitkän aikavälin tarkasteluna, joka alkaa jo vuodesta 1500. Aina ensimmäiseen maailmansotaan asti läntisten maiden keskiarvo-BKT on pysynyt selvästi Suomea korkeampana, useana ajankohtana lähes kaksinkertaisena. Sotien välisen aikana Suomi otti tätä eroa kiinni ja se pääsi vuoteen 1938 mennessä noin kolmasosan päähän läntisten maiden keskiarvo-BKT:stä. Ruotsiin verrattuna kehitys on ollut hieman toisentyypinen. Ruotsin vallan aikana Suomi tasoitti eroa emämaahansa ja autonomian ajan alussa (1820) Suomen ja Ruotsin asukaskohtaiset BKT:et olivat lähes samansuuruiset. Tästä eteenpäin Ruotsi lisäsi eroa Suomeen ja ajanjaksoilla 1913–1950 Ruotsin asukaskohtainen BKT oli noin puolitoistakertainen Suomeen verrattuna.

Maatalousvaltaisuudestaan huolimatta Suomi alkoi 1930-luvulla kansainvälisessä työnjaossa muistuttaa enemmänkin teollistunutta Länsi-Eurooppaa kuin maatalousvaltaista Itä-Eurooppaa. Muissa reuvaltioissa, esimerkiksi Puolassa, Unkarissa ja Baltian maissa tapahtui hyvin vähäisiä elinkeinorakenteen muutoksia (Meinander 1999, 96). Mielenkiintoista onkin verrata Suomen kehitystä joihinkin Itä-Euroopan maihin. Unkarin ja Suomen asukaskohtaiset BKT:t olivat suurin piirtein samalla tasolla ensimmäiseen maailmansotaan asti, eikä Puola-

kaan jäänyt näistä kahdesta kovin kauas. Sotien välisenä aikana Suomi otti kuitenkin näihin kahteen maahan selvän kaulan ja erot voimistuivat edelleen toisen maailmansodan jälkeen (taulukko 2.)

Kaiken kaikkiaan itsenäisyyden alku merkitsi monessa mielessä autonomian ajalta alkaneen kehityskulun saumatonta jatkumista. Suomi pysyi perusluonteeltaan agraarina maana sotien välisenä aikana. Toisaalta Suomen teollinen rakenne kehittyi samanaikaisesti. Agraarisuudestaan huolimatta Suomi vaurastui, mikä näkyi siinä, että Suomi tavoitti muita länsimaita bruttokansantuotteessa asukasta kohden. Lisäksi Suomi kasvatti vaurauttaan suhteessa Itä-Euroopan maihin, kuten Puolaan ja Unkariin. Näin Suomesta muotoutui viimeistään 1930-luvulla semiperiferinen maa, jonka tuotantorakenne jakaantui sekä alkutuotantoon että teollisuuteen, ja jonka bruttokansantuoteosuus oli vielä alhaisempi kuin ydinmailla mutta selvästi korkeampi kuin periferisemmillä mailla.

Semiperiferiasta ydinmaaksi

Toisen maailmansodan jälkeen ulkomaankaupan rakenne muuttui, joskaan ei heti alkuunsa. 1950-luvun alussa Suomen vienti nojasi aiempaan tapaan noin 90 prosenttisesti puuhun. Tärkeimpiä vientituotteita olivat näin raakapuu (noin kymmenen prosenttia), sahatavara, vaneri yms. (noin kolmannes) sekä sellu ja paperi. Metalliteollisuuden osuus nousi 12–15 prosenttiin kun sotakorvaukset päättyivät ja alan kapasiteetti vapautui kaupalliseen vientiin Neuvostoliittoon. Viennin rakenne säilyi suurin piirtein tämäntyyppisenä vielä 1960-luvun alussa, joskin paperiteollisuus oli vienyt sijaa sahatavaralta (Pihkala 2001, 255).

Tästä eteenpäin metsäteollisuustuotteiden osuus viennistä laski ja metalliteollisuuden osuus puolestaan nousi. 1990-luvulla näiden kummankin rinnalle nousi elektroniikkateollisuus. Kun vuonna 1991 sähkö- ja elektroniikkateollisuuden osuus oli viennistä 11 prosenttia, oli se vuoteen 2000 mennessä noussut 31 prosenttiin. Vastaavasti paperiteollisuuden osuus väheni 31 prosentista 22 prosenttiin ja kone- ja metalliteollisuuden osuus 31 prosentista neljännekseen (Pihkala 2001, 255, 257; Vahtola 2003, 378).

Suomen erikoisuus oli bilateraalinen kauppa Neuvostoliiton kanssa. Viennissä ja tuonnissa idänkaupan

osuus vaihteli noin 15–20 prosentin välillä vuoteen 1991 asti (Vahtola 2003, 379). Vaikka idänkaupalla oli jo ulkopoliittisista syistäkin suuri merkitys Suomen taloudelle, niin selvästi suurin osa Suomen ulkomaankaupasta suuntautui länteen, ennen kaikkea Englantiin, Ranskaan ja Länsi-Saksaan, missä ovat sijainneet Suomen paperi- ja puuteollisuuden päämarkkinat. Ulkomaankaupan perusteella on ilmeistä, että Suomi kuului taloudellisessa mielessä Länsi-Eurooppaan: 1960- ja 1970-luvuilla viennistä noin 70 prosenttia suuntautui Efta- ja EEC-maihin (Meinander 1999, 360; Vahtola 2003, 379).

Suomi kasvatti myös ripeästi kansatalouttaan. Vielä vuonna 1973 Ruotsin asukaskohtainen BKT oli noin neljänneksen ja läntisten maiden keskiarvo-BKT noin kymmenyksen Suomea korkeampi. Vuoteen 1990 mennessä Suomi saavutti läntisten maiden keskiarvotason ja pääsi lähes Ruotsin tasolle. Samalla Suomi saavutti perinteiset ydinmaat Saksan ja Britannian ja meni jo hieman Saksan edelle. Vuonna 2008 Ruotsin taso on jo käytännössä saavutettu ja Suomi on edelleen lisännyt jonkin verran eroa Saksaan ja läntisten maiden keskiarvo-BKT:hen sekä pysynyt suurin piirtein Britannian tasolla (taulukko 2).

Suomen nousua ydinmaaksi esti vielä varsinkin painottuminen alkutuotantoon. 1960- ja 1970-lukujen rakennemuutoksen myötä maataloustyöväestön osuus alkoi voimakkaasti laskea. Vielä vuonna 1950 lähes 40 prosenttia suomalaisista työntekijöistä työskenteli alkutuotannossa, vuonna 1970 neljännes ja vuonna 1990 alle kymmenen prosenttia, josta osuus on edelleen tippunut vuoteen 2009 mennessä viiteen prosenttiin. Toisaalta jalostuksen osuus ei vastaavasti noussut, vaan muutos purkautui paljolti palvelualan työvoiman kasvuna. Kun palvelualan työllisten osuus oli vuonna 1960 noin runsaan kolmanneksen tienoilla, niin vuoteen 2009 mennessä se oli kivunnut yli 70 prosenttiin (taulukko 1). Näin Suomi siirtyi miltei suoraan maatalousvaltaisesta yhteiskunnasta palveluyhteiskuntaan, teollisuusyhteiskuntavaihe jäi tavallaan väliin.

Suomen rakennemuutos tapahtui eurooppalaisittain varsin myöhään. Esimerkiksi Ruotsissa maa- ja metsätaloudessa työskenteli vuonna 1950 vain 21 prosenttia työvoimasta ja vuoteen 1960 mennessä heidän osuutensa oli laskenut 14 prosenttiin (Meinander 1999, 283). Toisaalta rakennemuutos tapahtui Suomessa hyvin nopeasti, vain noin parissakymmenessä vuodessa.

Rakennemuutos oli suurin piirtein ohi 1980-luvulle tultaessa, jonka seurauksena Suomesta tuli maailmantalouden ydinvaltio viimeistään 1990-luvun taitteeseen mennessä. Suomella oli nyt kaksi vahvaa vientiteollisuuden alaa, yhtäältä metsä- ja erityisesti paperiteollisuus ja toisaalta metalliteollisuuden läpimurto. Tuontia puolestaan hallitsivat raaka-aineet ja tuotantotarvikkeet (Pihkala 2001, 258). Samalla Suomi oli muuttunut muiden länsimaiden tapaan palvelualueyhteiskunnaksi ja se oli asukaskohtaisessa BKT-osuudessa suurin piirtein samalla tasolla Ruotsin ja muiden läntisten maiden kanssa.

Poliittinen kehitys maailmanjärjestelmänäkökulmasta

Maailmanjärjestelmänäkökulmasta Suomen itsenäisyyden aika ajoittuu USA:n hegemonia-aseman eri vaiheisiin. Suomen itsenäistyessä Britannian hegemoniavaihe oli jo selkeästi laskussa. Wallersteinin ajattelun mukaan kilpailua ykkössijasta kävivät nyt Yhdysvallat ja Saksa. Niiden välinen hegemoniakamppailu ajoittui vuosille 1870–1945. Siihen liittyvät 1900-luvun kaksi maailmansotaa muodostavat yhdessä ”kolmikymmenvuotisen sodan” (Wallerstein 2003, 14, 31–32).

Maailmantalouden hegemoniakehitys on heijastunut myös Suomen ulkopoliittiseen asemaan. USA-Saksa-hegemoniakamppailun aikana Suomi suuntautui Saksaan kahteen otteeseen. Ensimmäisellä kerralla vastaitsenäistynyt valkoinen Suomi haki tukea Saksalta vuonna 1918 ja toisella kerralla Suomi taisteli jatkosodassa Saksan rinnalla.

Sotien välisenä aikana Suomen ja Saksan suhteet eivät kuitenkaan olleet ongelmattomat. Saksa ei ollut Suomen ulkopoliitikassa etusijalle, eikä Saksan kansallissosialismi herättänyt Suomessa missään vaiheessa laajaa innostusta. Lisäksi Saksan ja Suomen välillä ei ollut useaan vuoteen kauppasopimusta, mikä aiheutti ajan termien mukaan kauppasodan maiden välille (Vares 2010a, 151–152, 156, 175–176).

Sen sijaan Suomea veti enemmänkin puoleensa – läheisimmän ja tutuimman Ruotsin ohella – demokraattiseksi koettu Iso-Britannia. Toisaalta Saksa oli monessa suhteessa aikansa johtava maa, joka oli suomalaisille myös varsin tuttu. Saksa myös vaikutti huomattavasti siihen, miten Suomen ulkopoliitti-

nen eliitti asemoi itsensä suhteessa muuhun Eurooppaan. Sitä vastoin USA jäi Suomelle etäiseksi. USA:sta tosin voidaan mainita, että Eurooppaan verrattuna se koettiin liberaalimpana maana, minkä vuoksi siihen suhtauduttiin vasemmiston piirissä myönteisemmin (mt., 159–161, 167, 169, 174, 189). Maailmanjärjestelmänäkökulmasta voidaan siis todeta, että Saksa-USA hegemoniakamppailun aikana Suomi oli Saksan viiteryhmässä, vaikka ei kuitenkaan niin Saksaan orientoitunut kuin yleensä ajatellaan.

Wallersteinin (2003) mukaan Yhdysvaltojen hegemonia-asema oli vahvimmillaan vuosien 1945–1970 välillä. Neuvostoliiton ja muiden sosialististen maiden romahtaminen 1990-luvun taitteessa vei mennessään Yhdysvaltojen hegemonian ideologisen oikeutuksen. Sen antikommunistista agendaa ei enää tarvittu. Yhdysvallat on kuitenkin supervaltia ja sillä on edelleen sotilaallista voimaa (mt., 21–26, 128–129, 306).

USA:n hegemonian kypsässä vaiheessa ja siihen liittyvässä kylmän sodan ideologisessa kamppailussa Suomi ajautui Neuvostoliiton etupiiriin. Kylmän sodan jälkeen yksinapaisesta ja USA-vetoisesta maailmanjärjestelmästä ollaan hiljalleen siirtymässä kohti moninapaista maailmaa. Suomessa tämä on merkinnyt ulkopoliittisen liikkumavaran lisääntymistä sekä sitoutumista eurooppalaiseen viitekehukseen.

Maailmantalouden hegemoniatilanteen kehittyminen on heijastunut ulkopoliittisen suuntautumisen kautta myös Suomen sisäisiin poliittisiin rakennelmiin, joita voidaan lähestyä antisysteemisten liikkeiden kautta. Wallerstein (1999) kytkee kapitalismiin liittyvät valtopoliittiset kamppailut kahden poliittisen liikkeen muotoutumiseen 1800-luvun aikana: nationalisteihin (nationalist movement) ja työväenliikkeeseen (labour-socialist movement) (mt., 67–68).

Oleellista Wallersteinin tulkinnassa on, että kummatkin liikkeet olivat organisoituneet ja niillä oli pyrkimys päästä valtaan. Yleensä tuo tavoite oli luonteellaan ”antisysteeminen” eli siihen liittyi tarve muuttaa poliittista järjestelmää vallankumouksen tai reformien kautta (mt., 68–69). Wallerstein (2003, 107–108) erottaa sosialistisesta liikkeestä sosialidemokraattisen ja kommunistisen version, joten antisysteemisiä liikkeitä on globaalilla tasolla kolme.

Sotien välisessä Suomessa sosialidemokraattisen liikkeen asemaa oli varsin vahva. Sosialidemokraattinen puolue sai suurimman äänimäärän kaikissa

1920-luvun vaaleissa, tosin vuoden 1929 vaaleissa sen kintereille nousi maalaisliitto. Vastaitseästyneen Suomen sisäpolitiikkaa oli alkuvaiheessaan kuitenkin hajanaista ja levotonta. Poliittista kokemusta parlamentaarista toimintavoista ei ollut ja puolueiden yhteistyö oli hankalaa. SDP:hen suhtauduttiin porvaripuolella vielä epäluuloisesti, vaikka se oli irtaantunut punaisten toimintavoista kansalaissodan ajoilta (Vahtola 2003, 310–311).

Poliittista kuohuntaa aiheutti erityisesti 1930-luvun taitteen oikeistoradikalismi, joka edustaa nationalismin äärimuotoa. Suomessa äärioikeistolaisuus ilmeni Lapuan liikkeen toimintana, jonka painostuksen alla Suomessa hyväksyttiin vuonna 1930 – SDP:n suostumuksella – ns. kommunistilait, jotka käytännössä kielsivät kommunistien toiminnan. Toisaalta myös laittomuuksia harjoittava Lapuan liike kiellettiin ns. Mäntäsälän kapinan seurauksena. Sen perintöä ryhtyi ajamaan IKL, joka ei kuitenkaan saanut missään vaiheessa kovin suurta kannatusta eduskuntavaaleissa (mt., 313–315).

Oikeistoradikalismi ei Suomessa saanut missään vaiheessa suuria kannattajajoukkoja liikkeelle. Osaltaan tähän vaikutti sosialidemokraattisen puolueen suuntautuminen reformistiseen ja parlamentaristiseen yhteiskunnalliseen kehitykseen. Suomi oli myös yhteiskunnallisesti eheytyvässä 1930-luvun loppua kohden kansalaissodan kahtiajaosta. Oikeistoradikalismin hillitsemisen hintana oli kuitenkin demokratian kaventuminen, johon johti kommunistisen puolueen toiminnan rajoitukset.

Vareksen (2010b) mukaan tilanne ei kuitenkaan ollut näin yksioikoinen. Vaikka sotien välisestä Suomesta voidaan löytää oikeistolaisia piirteitä, niin toisin kuten monet Keski-, Itä-, ja Etelä-Euroopan valtiot, Suomi säilyi demokraattisena ja siirtyi 1930-luvun lopulla jopa vasemmalle. Suomi oli siis verrokkiryhmässään demokraattinen ja varsin lievästi oikeistolainen (mt., 193, 222–227).

Kommunistisen liikkeen vaikutusmahdollisuudet aukenivat Suomessa toisen maailmansodan jälkeen. Suurin mahdollisuus päästä hallitsevaan asemaan oli heti sodan jälkeen, 1940-luvun loppupuolella (ks. Vahtola 2003, 344). Kommunistit menettivät kuitenkin aloitteen varsin pian, eivätkä he saaneet myöhemmässä vaiheessa vahvaa sisäpoliittista otetta. Ratkaisevasti tähän vaikuttivat yhtäältä sosialidemokraattien pysyminen ei-vallankumouksellisena sekä toisaalta valtiovallan sitoutuminen vahvasti Neuvostoliittoon Kekkosen johdolla.

Sosialidemokraateilla on näin ollut merkittävä rooli radikaalien antisysteemisten liikkeiden hillitsemisessä. Sotien välisenä aikana sosialidemokraatit olivat osaltaan kaatamassa nationalistien valtaantäpääsypyrkimyksiä, ja sotien jälkeen he patosivat kommunismin leviämistä (ks. Majander 2010, 193–194). Joitain varauksia sosialidemokraattien rooliin täytyy toki asettaa. Ensinnäkin äärioikeistolaisuutta suitsi vahvasti 1930-luvulla presidentti Svinhufvudin tinkimätön perustuslaillinen asenne, samoin kuin Paasikivi pyrki pitämään kommunisteja määrätietoisesti aisoissa ”vaaran vuosina”. Näin kummatkin presidentit asettuivat tukemaan parlamentaaridemokraattista valtalinjaa, joka kesti Suomessa toisen maailmansodan molemmin puolin kumouksellisista ääriliikkeistä huolimatta. Ajanjaksoja toinen yhdistävä tekijä – missä Majander viittaa Heikki Ylikankaan näkemyksiin – oli maatalouden pientilavaltaisuus, mikä sitoi suuren joukon potentiaalista kumouksellista väkeä turpeeseen ja arkiseen aherukseen (Majander 2010, 15–18).

Kaiken kaikkiaan Suomessa torjuttiin antisysteemisistä radikaaleja muotoja kahdella tavalla: sotien välisenä aikana turvauduttiin demokratian osittaiseen kaventamiseen ja kylmän sodan aikana sisä- ja ulkopoliittisen vallan keskittämiseen. Kumpikin heikensi omalla tavallaan länsimaiden demokraattisen parlamentarismen perusteita.

Kohti SDP-hegemoniaa

Keskeinen juonne Suomen sisäisessä poliittisessa rakenteessa olivat poliittisten suuntausten ja puolueiden hegemoniavaiheet erityisesti toisen maailmansodan jälkeen. Poliittiset rintamalinjat menivät paljolti Kekkosta tukevan maalaisliiton ja häntä vastaan kamppailevien sosialidemokraattien välillä. Kyseessä ei toki pelkästään ollut valtakamppailu, vaan taustalla oli myös erilaiset näkemykset maan kehittämisen suunnasta. Maalaisliitto, joka oli tuon ajan joltava puolue, pyrki pitämään kiinni maaseudun elinvoimaisuudesta ja samalla estämään edessä hämmöttävän yhteiskunnan rakennemuutoksen ja kauptungistumisen. Kekkosen ja maalaisliiton kannatuspohja oli maaseudulla, ja jos teollistumista edistettiin, sitä tuli saada myös kehitysalueille (Vahtola 2003, 352; ks. Majander 2010, 228).

Sosialidemokraattien sekä myös kokoomuksen ohjelmat rakentuivat puolestaan teollistumisen ja

palkkatyön varaan, koska niiden nähtiin tuottavan yhteiskunnalle elintasoa ja hyvinvointia. Nämä puolueet ajoivat myös Suomen nopeaa taloudellista yhäntämistä länteen, kun taas maalaisliitto oli vähemmän innostunut asiasta ja kommunisti puolestaan vastustivat länsi-integraatiota. Näistä toisistaan poikkeavista yhteiskuntapoliittisista näkemyksistä sekä repivästä politisoinnista johtuen teollistamispolitiikkaa ei saatu aikaiseksi ja Suomen teollistuminen ja rakennemuutos länsieurooppalaiseen suuntaan viivästyi (Vahtola 2003, 352; Smolander 2010, 364, 368). Väistämätön rakennemuutos purkaantui lopulta nopeana teollistumisena, maaseudun tyhjentymisenä sekä siirtolaisuutena 1960- ja 1970-luvuilla.

Suomen semiperiferisen jakson poliittinen kehitys kulminoitui paljolti sosialidemokraattisen liikkeen aseman hegemonisoitumiseen: nationalistit ja kommunistit oli päihitetty ja yhteiskunnallisen rakennemuutoksen hämmöttäessä sosialidemokraatit pääsivät niskan päälle myös maalaisliiton suhteen.

Socialidemokraattien aseman vahvistuminen johtui paljolti siitä, että he asettuivat 1960-luvun puolenvälin tienoilla selkeästi Kekkosen taakse ja hän itse myös alkoi tukeutua SDP:hen enemmän kuin Keskustapuolueeksi (sittemmin Suomen Keskusta) nimensä muuttaneeseen maalaisliittoon. Sosialidemokraattien ykkösasemaa avitti myös puolueen eheytyminen sisäisistä riidoistaan. Oleellista oli myös se, että sosialidemokraatit asettuivat nyt tukemaan Kekkosen idänpolitiikkaa ja eräänlaiseksi vastineeksi siitä he pääsivät pois sisäpoliittisesta paitsiosta nousten samalla yhteiskuntapolitiikan johtoon (Majander 2010, 207; Meinander 1999, 347; Vahtola 2003, 352, 357).

Näin Suomen tieksi tuli semiperiferisiä rakenteita ylläpitävien esteiden purkaminen sekä teollisen yhteiskunnan ja hyvinvointivaltion rakentaminen. Vuoden 1966 eduskuntavaalit, missä vasemmisto sai suuren voiton, kuvasti tapahtumassa olevaa yhteiskunnallista rakennemuutosta (Vahtola 2003, 352). Vuoden 1966 jälkeen maan sisäpolitiikkaa oli vähemmän repivää kuin tätä edeltäneenä aikana ja nyt oli mahdollista päästä maan pitkäjänteiseen ja kokonaisvaltaista kehittämiseen.

1960-luvulla ja 1970-luvun alussa alkoi voimistua suunnitteluideologia (Mannermaa 2007, 240). 1980-luvulle tultaessa valtiokeskeisen suunniteluun sijaan alettiin korostaa markkinoihin perustuvaa ohjausta ja yhtenä tämän aikakauden poliittisena ilmentymänä oli vuoden 1987 sinipunahallitus. Toi-

saalta, kuten Mannermaa tuo esille, poliittisten suuntausten merkitystä ei saa painottaa liikaa: 1980- ja 1990-luvulla tapahtuneet talous- ja rakennepoliittiset muutokset olisivat muutoinkin tapahtuneet hallituskoalitioista riippumatta (mt). Joka tapauksessa, 1960-luvun lopulla alkanut sisäpoliittinen kehitys merkitsi sitä, että sosialidemokraateista tuli johtava puolue aina 1990-luvulle asti.

Poliittinen epävakaus ja semiperiferisyys

Edellä on kuvattu Suomen semiperiferisen aseman kehitystä ja siihen liittyvää poliittista epävakautta. Poliittisella epävakaudella viitataan tässä laajasti ilmiöihin, jotka nykynäkökulmasta eivät kuulu parlamentaariseen demokratiaan. Tämänäyttypisiä ilmiöitä ovat olleet erityisesti 1930-luvun oikeistoradikalismi ja 1940-luvun lopun kommunistisen valankaappauksen uhka, poliittisen kentän hajanaisuus ja siihen liittyvät valtakamppailut, presidentin ylikorostunut asema Kekkosen aikana sekä suomettumisen ajan pahimmat ylilyönnit. Perustavanlaatuisen kysymys kuitenkin on, oliko poliittinen epävakaus seurausta semiperiferisen ja kehittyvän maan ”kasvukivuista”, vai oliko semiperiferisyys poliittisen epävakauden seurausta.

Tätä kysymystä voidaan lähteä purkamaan autonomian ajasta. Tuolloin Suomi sai varsin rauhassa kehittää poliittisia, hallinnollisia ja taloudellisia instituutioitaan. Suomi oli näin verrattain valmis siirtymään itsenäisyyteen ja demokratiaan. Monelta muulta imperiumista lohkotulta kansakunnalta tällainen itsenäisyysshautomovaihe puuttui. Vuoden 1918 tapahtumat myös purkivat suurimmat sisäiset jännitteet. Vaikka sekä oikealla että vasemmalla esiintyi sotien välillä sen suuntaisia näkemyksiä, että vuoden 1918 projekti pitäisi viedä totalitaristiseen päätökseen, niin yleisesti sen hintaa pidettiin liian suurena ja demokratia piti pintansa (vrt. Vares 2010b, 225–226). Muutoinkin maa yhtenäistyi 1930-luvulla vaurauden lisääntyessä ja viimeistään talvisodan aikana. Toisin sanoen poliittinen epävakaus ei siis näyttäisi johtuneen semiperiferisyydestä ja kehittyvän maan kasvukivuista. Niiden pahin ilmentymä oli koettu jo vuonna 1918, juuri ennen semiperiferiaan siirtymistä.

Jäljelle jää toinen vaihtoehto eli se, että poliittinen epävakaus ainakin osittain aiheutti semiperiferisyyttä. Tätä voidaan avata kolmella tekijällä, jotka liitty-

vät erityisesti toisen maailmansodan jälkeiseen aikaan.

Ensinnäkin Suomen poliittinen kenttä oli hajanainen. Ruotsissa vasemmisto oli eheä, mutta oikeisto hajallaan, kun taas Suomessa kummatkin puolet olivat epäyhtenäisiä. Ruotsissa sosialidemokraatit saavuttivat näin hegemonisen asemansa heti toisen maailmansodan päätyttyä, jonka jälkeen hallitsivat suvereenisti aina 1970-luvun puoliväliin asti (Smolander 2010, 351).

Suomessakin sosialidemokraatit saavuttivat hegemonian, mutta vasta 1960-luvun lopulta alkaen ja silloinkaan ei yhtä täydellisenä kuin Ruotsissa. Hajanaisia puoluekenttää sävyttivät puolueiden väliset kiistat ja valtakamppailut sekä myös puolueiden sisäiset riidat. Majander (2010, 55) esimerkiksi toteaa, että SDP:n sisäinen hajaannus 1950-luvun lopussa ja 1960-luvun alkupuolella viivästytti puolueen hegemonia-asemaan nousua kymmenellä vuodella. Näin Suomessa ei kyetty 1950- ja 1960-luvuilla luomaan yhtenäistä ja keskitettyä suuntaa yhteiskunnallisille uudistuksille, jonka seurauksena myös maan teollistuminen yöhästy.

Toiseksi Suomeen ei myöskään kehittynyt selkeää oikeisto-vasemmisto jakolinjaa. Monissa elinkeinoelämän, ulkomaankaupan ja hyvinvointipoliittikan kysymyksissä sosialidemokraatit ja kokoomus löysivät toisensa, kun taas maalaisliitto/keskustalla oli samansuuntaisia näkemyksiä kuin äärivasemmistolla. Poliittinen jakolinja onkin Suomessa kulkenut enemmänkin kaupunki-maaseutu kuin vasemmisto-oikeisto-akselilla (Majander 2010, 194–195; Smolander 2010, 362–368). Tämä on myös heijastunut pitkään jatkuneena agraarin yhteiskunnan perinteenä, joka on näkynyt poliittisella kartalla keskustan eurooppalaisittain suurena kannatuksena. Tosin vuoden 2011 eduskuntavaalit toivat kannatukseen merkittävän notkahduksen.

Toisaalta Suomen poliittisen historian keskeinen kaari on ollut punamultayhteistyö SDP:n ja maalaisliitto/keskustan välillä, joka oli alkuvaiheessa päätäistä (1937–39 ja 1951–58) vakiintuen kansanrintamahallituksina 1970-luvulta eteenpäin. Kuten edellä todettiin, punamultayhteistyöhön on sisällynyt ristiriitoja ja hegemoniakamppailuja, mutta yhteiskunnallisesti näiden puolueiden välinen jännite tuki toisiaan. Majanderin mukaan tuon ajan toimivaan hallituskoalitioon tarvittiin yhtäältä demokraattisia sosialisteja huolehtimaan työläisten ja palkan-saajien eduista sekä toisaalta suuri keskustapuolue

maaseutuväen ja porvarillisen Suomen edustajaksi (Majander 2010, 47–48).

Punamulta-aika heijastaa osuvasti semiperiferiälle ominaista yhteiskuntarakennetta, jossa luokka- ja ammattirakenne jakaantuu poliittisessa kontekstissa yhtäältä lähellä ydintä olevaan tuotantoon (SDP, teollisuus) ja toisaalta periferiapainotteiseen tuotantoon (keskusta, maatalous). Kuvaavaa tilanteelle on, että eri politiikkalohkojen joukossa maatalous- ja metsäsektorin (erityisesti ensin mainitun) painoarvo hallitusohjelmissa – rakennemuutoksesta huolimatta – säilyi suurena aina Kalevi Sorsan viimeiseen punamultahallitukseen (1983–1987) asti (Mannermaa 2007, 116).

Punamultayhteistyö kesti noin 50 vuotta eli suurin piirtein Suomen semiperiferisen ajan. Tämän jälkeen ulko- ja sisäpoliittiset esteet muunlaisille hallituskoalitioille olivat murentuneet ja maa oli irtaantumassa suljetusta systeemistä, jossa punamullan kaksi osapuolta olivat voineet jakaa lisääntyvää vaurautta taustaryhmilleen (Majander 2010, 47).

Kolmanneksi Suomen ulkopoliittinen asema on heijastunut väistämättä myös maan sisäiseen politiikkaan. Puoluekentän hajanaisuus ja epävarma ulkopoliittinen tilanne antoi Kekkonen tapaiselle kyvykkäälle poliitikolle mahdollisuuden rakentaa itselleen lähes korvaamattoman aseman ulkopoliittisena takuumiehenä Neuvostoliiton suuntaan sekä sitä kautta varsin itsevaltaisen aseman maan sisäpolitiikassa. Tämä näkyi myös hänen aktiivisessa roolissaan kasvu- ja rakennepoliittikan painotuksissa erityisesti 1960-luvun loppupuolella ja 1970-luvun alkupuolella (Mannermaa 2007, 229).

Toisaalta Kekkonen käytti idänsuhteitaan hyväksi, kun Suomi sai Neuvostoliitolta suostumuksen liittyä Eftan liitännäisjäseneksi vuonna 1961 ja solmia vapaakauppasopimuksen EEC:n kanssa vuonna 1973 (Meinander 1999, 340–341, 425–429). Suomen siis onnistui kehittää kaupallista (ja siinä sivussa poliittista) länsi-integraatiota kylmän sodan aikana. Oleellista on kuitenkin se, että ulkopoliittikalla tehtiin paljon myös sisäpolitiikkaa. Sisäpoliittinen vakaus saavutettiin osaltaan juuri sitä kautta, kun SDP asetui tukemaan Kekkonen johtamaa idänpolitiikkaa. Näin Kekkonen ulkopoliittikaa tukemalla SDP vahvisti omaa hegemonista asemaansa maan sisäpolitiikassa, mikä loi semiperiferiaa purkavan vahvan poliittisen rakenteen.

Kekkonen kauden jälkeen presidentin valtaoikeuksia vähennettiin ja eduskunnan asema vahvistui.

Myös SDP on menettänyt johtavan asemansa. Poliitikassa on nyt siirrytty vaihtuviin liittoumiin, jossa mikään taho ei ole kyennyt rakentamaan ainakaan toistaiseksi itselleen hegemoniaa. Samalla USA:n hegemonisen aseman hiipuminen, Neuvostoliiton hajoaminen sekä kylmän sodan päättyminen ovat luoneet uudenlaisen maailmanpoliittisen viitekehyksen, jonka puitteissa Suomi on integroitunut maailmantalouden ydinmaana täysimittaisesti länteen sekä Euroopan unioniin.

Lopuksi

Maamme kävi läpi semiperiferisen vaiheen, joka alkoi suunnilleen 1930-luvulta jatkuen 1980-luvulle asti. Ajanjaksoa voidaan pitää pitkitettynä semiperiferisyytenä, koska siihen vaikuttivat Suomen omat tietoiset valinnat, kuten panostaminen maatalouteen sekä vajavainen teollistamispolitiikka.

Semiperiferiamaille luonteenomaisena piirteenä on nähty teollistumisen, kaupungistumisen ja muiden modernisaatioon liittyvien ilmiöiden jyrkkyys, jotka saattavat heijastua yhteiskunnallisina murroksina ja jopa kriiseinä. Suomeen tämä ajatusmalli on sovellettavissa varsin hyvin. Pitkäksi jäänyt semiperiferifeerisyys purkaantui 1960- ja 1970-lukujen rajuna yhteiskunnallisena murroksena, jonka aikana maaseutu tyhjentyi ja tuotantorakenne muuttui teollisuus- ja ennen kaikkea palvelualavaltaiseksi hyvin nopeassa tahdissa.

Semiperiferisiin maihin yhdistetään usein poliittinen epävakaas ja ne voidaan nähdä eräänlaisina kasvualustoina antisysteemisten liikkeiden nousulle. Vaikka maamme kävi läpi repivän sisällissodan, niin suomalaisen poliittiseen mentaliteettiin istuu melko huonosti ääri-liikkeiden juurtuminen. Toisaalta Suomen sisäpoliittisia asetelmia sekä sotien välisenä että sodan jälkeisenä aikana yhdisti vajavainen parlamentaarisen demokratian toteutuminen ja poliittinen epävakaas. Tähän liittyen sotien välinen oikeistoradikalismi nujerrettiin mutta samalla ääri-vasemmiston toimintaa rajoitettiin. Vastaavasti toisen maailmansodan jälkeen kommunistisen liikehdinnän kumoamisesta sekä Neuvostoliiton uhan torjumisesta tuli keskeinen sisäpoliittinen perustendensi.

Toinen piirre sodan jälkeisessä poliittisessa elämässä oli vallan keskittyminen Urho Kekkosen presidenttiyden sekä SDP:n ympärille. SDP:n ja Kekkonen lyöttäytyminen yhteen 1960-luvun lopulla loi

poliittisen voimarakenteen, joka mahdollisti semiperiferistä asemaa ylläpitävien elementtien purkamisen. Toisaalta poliittiseen voimakenteeseen sisältyi sen tuhon siemen: teollistuminen ja yhteiskunnallinen murros yhdessä kylmän sodan päätymisen kanssa johti yhteiskunnalliseen avautumiseen, mihin sopi huonosti vallan keskittyminen ja poliittinen hegemonia. Näin Suomen poliittisen historian kaksi keskeistä instituutiota – vahva presidenttiys ja SDP-hegemonia – joutuivat tavallaan uhraamaan itsensä sen eteen, että Suomesta pääsi muotoutumaan maailmantalouden ydinmaa.

LÄHTEET

- Cameron, Rondo & Larry Neal. 2003. *A Concise Economic History of the World: From Paleolithic Times to the Present*. Oxford: Oxford University Press.
- Chase-Dunn, Christopher. 1998. *Global Formations Structures of the World-economy, 2nd ed.* Lanham: Rowan & Littlefield.
- Goldfrank, Walter L. 2000. Paradigm Regained? The Rules of Wallerstein's World-system Method. *Journal of World-System Research* 11:2, 150–195.
- Hentilä, Seppo, Christian Krötzl & Panu Pulma. 2002. *Pohjoismaiden historia*. Helsinki: Edita.
- Kuisma, Markku. 2009. *Suomen poliittinen taloushistoria 1000–2000*. Helsinki: Siltala.
- Maddison, Angus. 2010. *Historical Statistics for the World Economy: 1–2008*. Copyright Angus Maddison. Table 3: Per Capita GDP Levels, 1 AD – 2008 AD. <http://www.ggd.net/maddison>. Luettu 27.9.2010.
- Majander, Mikko. 2010. *Paasikivi, Kekkonen ja Avaruuskoira*. Helsinki: Siltala.
- Mannermaa, Kauko. 2007. *Ohjailusta kilpailuun: Suomen hallitusten kasvu- ja rakennepoliittikka vuosina 1962–1999*. VATT-tutkimuksia 134. Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus. http://www.vatt.fi/file/vatt_publication_pdf/t134.pdf. Luettu 7.10.2010.
- Meinander, Henrik. 1999. *Tasavallan tiellä: Suomi kansalaissodasta 2000-luvulle*. Espoo: Schildts.
- Pihkala, Erkki. 2001. *Suomalaiset maailmantaloudessa keskiajalta EU-Suomeen*. Helsinki: SKS.
- Radice, Hugo. 2009. Halfway to Paradise? Making Sense of the Semi-periphery. Teoksessa Owen Worth & Phoebe Moore (toim.), *Globalization and the "New" Semi-peripheries*. New York: Palgrave Macmillan.
- Ray, Larry. 2007. *Globalization and Everyday Life: The New Sociology*. London and New York: Routledge.
- Simon, Rick. 2009. 'Upper Volta with Gas'? Russia as a Semi-peripheral State. Teoksessa Owen Worth & Phoebe Moore (toim.), *Globalization and the "New" Semi-peripheries*. New York: Palgrave Macmillan.
- Smolander, Jyrki. 2010. *Suomalaisen hyvinvointivaltion poliittinen historia*. Teoksessa Erkki Railo & Ville Laamanen (toim.), *Suomi muuttuvassa maailmassa: ulkosuhteiden ja kansallisen itseymmärryksen historiaa*. Helsinki: Edita.
- Strange, Susan. 1988. *States and Markets*. Lontoo: Frances Pinter.
- Tilastokeskus 1999. *Historialliset tilastosarjat 1860–1997* (CD-rom). Teoksessa Kristiina Andreasson & Vesa Helin (toim.),

- Suomen vuosisata: trendit.* Helsinki: Tilastokeskus.
- Työpoliittinen aikakauskirja 3/2010.* Vuosikerta 53. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö.
- Vahtola, Jouko. 2003. *Suomen historia: jääkaudesta Euroopan unioniin.* Helsinki: Suuri suomalainen kirjakerho.
- Wallerstein, Immanuel. 1974. *The Modern World System I: Capitalist Agriculture and the Origins of European World-economy in the Sixteenth Century.* Lontoo: Academic Press.
- Wallerstein, Immanuel. 1980. *The Modern World System II: Mercantilism and the Consolidation of the European World-economy 1600–1750.* Lontoo: Academic Press.
- Wallerstein, Immanuel. 1989. *The Modern World System III: The Second Era of Great Expansion of the Capitalist World-economy 1730–1840.* Lontoo: Academic Press.
- Wallerstein, Immanuel. 1999. *Historical Capitalism with Capitalistic Civilization.* London & New York: Verso.
- Wallerstein, Immanuel. 2002. *The Capitalist World-economy.* Cambridge: Cambridge University Press.
- Wallerstein, Immanuel. 2003. *The Decline of American Power: The U.S in a Chaotic World.* Lontoo: The New Press.
- Wallerstein, Immanuel. 2005. *World-systems Analysis: An Introduction.* Lontoo: Duke University Press.
- Wallerstein, Immanuel. 2011. *The Modern World-system IV: Centrist Liberalism Triumphant 1789–1914.* Los Angeles: University of California Press.
- Vares, Vesa. 2010a. Suomen paikka Euroopassa maailmansotien välillä. Teoksessa Erkka Railo & Ville Laamanen (toim.), *Suomi muuttuvassa maailmassa: ulkosuhteiden ja kansallisen itseymmärryksen historiaa.* Helsinki: Edita.
- Vares, Vesa. 2010b. Suomi diktatuurien kontekstissa. Teoksessa Erkka Railo & Ville Laamanen (toim.), *Suomi muuttuvassa maailmassa: Ulkosuhteiden ja kansallisen itseymmärryksen historiaa.* Helsinki: Edita.

- Vivares, Ernesto 2009. The South American Semi-periphery: Brazil and Argentina. Teoksessa Owen Worth & Phoebe Moore (toim.), *Globalization and the "New" Semi-peripheries.* New York: Palgrave Macmillan.
- Worth, Owen. 2009. Whatever Happened to the Semi-Periphery? Teoksessa Owen Worth & Phoebe Moore (toim.), *Globalization and the "New" Semi-peripheries.* New York: Palgrave Macmillan.

VIIITTEET

- 1 Vuosien 1860–1960 (Tilastokeskus 1999) ja 1970–2009 (Työpoliittinen aikakauskirja 3/2010) osuudet eivät ole keskenään täysin vertailukelpoisia. Työpoliittisen aikakauskirjan tiedot perustuvat Tilastokeskuksen työvoimatutkimukseen. Menetelmämuutosten ja aikasarjajakojen vuoksi kyseiset luvut eivät myöskään ole täysin vertailukelpoisia.
- 2 Suomi tavallaan taantui semiperiferiasta periferiaan. Maailmanjärjestelmänäkökulmasta Suomen aseman määrittäminen Venäjän valtaan siirryttyä on kuitenkin hankalaa, koska Suomea ei ennen autonomian aikaa voi tarkastella omana poliittisena yksikkönään. Sinällään maat tai alueet voivat ajautua semiperiferiasta periferiaan (ks. Wallerstein 2005, 29). Toisaalta Suomen tilannetta on luontevampaa tarkastella suhteessa Ruotsin kehitykseen. Wallerstein ei käsittele *The Modern World System* -sarjassaan (1974, 1980, 1989, 2011) Ruotsin kehitystä 1800-luvulla tai 1900-luvun alkupuolella, eikä juuri lainkaan Suomen kehitystä omana kokonaisuutena. Yleisesti voidaan kuitenkin todeta, että autonomian ajan loppua kohden Ruotsi kasvatti eroaan Suomeen teollistumisessa ja taloudellisessa kehityksessä (vrt. Hentilä ym. 2002, 187–189; Cameron & Neal 2003, 248–252, 274; taulukko 2). Tämän perusteella voidaan esittää, että Ruotsiin verrattuna Suomi jossain määrin periferialisoitui.